

Н. В. Анищук. Развитие гражданских партнерств как специфической формы брака в Великобритании. – Статья.

Аннотация. В статье исследуется правотворческий опыт Великобритании со второй половины XX столетия и до сегодняшнего дня в сфере легализации гражданских партнерств как специфической формы брака.

Ключевые слова: гендерная дискриминация, гражданские партнерства, легализация гражданских партнерств.

N. Anischuk. Development of civil partnerships as a specific form of marriage in the UK. – Article.

Summary. The article examines the law-making experience of the UK from the second half of the twentieth century to the present day in the sphere of legalization of civil partnerships as a specific form of marriage.

Key words: gender discrimination, civil partnerships, legalization of civil partnerships.

УДК 347.79

О.К. Галицька,
старший викладач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ МОРІВ

Анотація. У статті досліджуються проблеми, пов'язані з розслідуванням окремих видів екологічних злочинів. Значна увага приділяється особливостям розслідування забруднення морів. Проаналізовано використання спеціальних знань під час розслідування забруднення морів. Розглянуто процесуальні й непроцесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування екологічних злочинів, питання призначення судових експертиз.

Ключові слова: екологічні злочини, забруднення морів та інших водних джерел, тактика проведення типових слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань, проведення та призначення судових експертиз.

Розслідування злочинів, пов'язаних із забрудненням морів, як і будь-якого іншого кримінального правопорушення, потребує застосування спеціальних знань. Використання спеціальних знань значно розширює можливості органів досудового розслідування, сприяє результативності виконання покладених на них функцій. Тому питання щодо використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із забрудненням морів та інших водних джерел, потребує належного опрацювання.

Проблеми розслідування окремих видів екологічних злочинів були предметом дослідження в роботах М.О. Духно, В.В. Єгошина, Ю.Г. Корухова, Г.А. Матусовського, А.Є. Меркурісова, А.М. Плешакова, А.П. Резван, М.В. Свердюкова, М.О. Селіванова, М.П. Яблокова й інших.

Теоретичною базою дослідження у сфері розслідування забруднення морів є праці багатьох вітчизняних і закордонних авторів: О.М. Архіпова, Л.А. Іванової, В.І. Карагодіна, С.О. Книженка, В.В. Лаврищенко, В.В. Лаврищева, О.В. Мельника, О.В. Одерія, О.В. Ринкової, М.В. Руденка, С.А. Рузметова, А.В. Сибірського, Р.І. Сибірної, Л.Л. Стасюка, Ю.М. Туровца, В.А. Чугаєва, де розглядалися питання методики розслідування екологічних злочинів, криміналістичної характеристики екологічних злочинів, першочергового етапу розслідування екологічних злочинів та інші аспекти. Проте питання вдосконалення процедури розслідування екологічних злочинів із використанням спеціальних знань, пов'язаних саме із забрудненням морів та інших водних джерел, натепер є не достатньо розробленим.

Однією з причин низької ефективності розслідування порушень законодавства про забруднення морів є те, що працівники слідчих та оперативних підрозділів усе ще не готові до дієвого розслідування й розкриття таких злочинів.

Слідчий, розслідуючи кримінальну справу про злочин проти довкілля, стикається з необхідністю використання спеціальних знань мінімум у двох галузях – техніки та екології.

Варто зазначити, що під час розслідування окремих порушень законодавства про забруднення морів виникає потреба залучити до проведення слідчих дій спеціалістів різних профілів.

Однією з процесуальних форм використання спеціальних знань під час розслідування порушень законодавства про забруднення морів є проведення експертиз. Як наголошують С.П. Дідковська, Н.І. Клименко та В.К. Лисиченко, слідчий під час підготовки до призначення судових експертиз повинен виокремити обставини справи, які підлягають дослідженню; визначити завдання й вид експертизи; зібрати необхідні матеріали для дослідження; обрати експертний заклад чи експерта; процесуально оформити призначення експертизи та направити постанову експерту [1, с. 32]. З місця забруднення відбираються проби води, підводного ґрунту (із центрального вузла й інших віддалених місць), рослин, загиблої риби або тварин; із підприємства – проби забруднюючих речовин і проби рідини, відходів після очищення.

Матеріали слідчо-судової практики свідчать, що під час вирішення цих питань виникають неабиякі труднощі, тому слідчому доцільно звертатися за допомогою до фахівців.

Наприклад, у процесі розслідування порушень законодавства про забруднення морів слідчий для встановлення виду використаних хімікатів і їх якісних показників призначає судово-хімічну експертизу.

З-поміж основних питань, які можуть бути поставлені експертам судово-хімічної експертизи, зокрема, такі: 1) чи є надані для дослідження об'єкти хімікатами; 2) до якого виду препаратів вони належать; 3) чи належать агрохімікати, вилучені з різних місць, до одного виду; 4) які якісні показники цих хімікатів.

Аналіз матеріалів слідчої практики дає підстави стверджувати, що під час розслідування злочинів про забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів у слідчого виникає необхідність застосовувати спеціальні знання з кількох галузей. У таких випадках доцільно призначати комплексні експертизи: санітарну й технічну, ветеринарну та біологічну, іхтіологічну й медичну, екологічну та експертизу речовин і матеріалів, гідротехнічну й хімічну тощо. Комплексні експертизи дають органам розслідування можливість для глибокого та всебічного вивчення об'єктів експертного дослідження [2, с. 229].

Ознаки заподіяння шкоди здоров'ю людині внаслідок забруднення атмосферного повітря, водойм, моря фіксуються у висновках медичних установ після призначення судово-медичних експертиз потерпілих. Наявність значної шкоди визначається на основі врахування ознак, що вказують на наявність в організмі шкідливих речовин, які потрапили через дихальні органи, шкіру, органи травлення. Зауважмо: на практиці виявлення цих слідів становить неабиякі труднощі, пов'язані з установленням причинно-наслідкових зв'язків.

У медичній літературі розглядаються проблеми встановлення причинності тільки специфічних хвороб, що мають джерело походження, яке можна розпізнати. Зазначається, що типові (загальнопоширені) хвороби (серцево-судинні, респіраторні вірусні інфекції тощо) мають змішаний механізм виникнення й вплив навколишнього природного середовища на їх розвиток становить від 20 до 30 відсотків [3, с. 26].

Для встановлення причинового зв'язку події злочину зі специфічними захворюваннями необхідно з'ясувати шкідливі речовини, що спричинили захворювання, хімічні аспекти їх дії, визначити можливі шляхи та час попадання в організм, належність цих речовин певному джерелу емісії.

Установлення таких зв'язків має ґрунтуватися на результатах екологічного моніторингу щодо перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин та інших норм; інформації про кількість і якість викидів (скидів) шкідливих речовин підприємствами; медичних висновках про характер захворювання й можливих причин його виникнення.

Під час розслідування порушень законодавства про забруднення морів слідчий для отримання інформації про причини забруднення, наявність відхилень від установлених норм повинен ознайомитися з матеріалами державної екологічної експертизи. Згідно з вимогами Закону України «Про екологічну експертизу», державна екологічна експертиза проводиться для запобігання негативному впливові антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей; визначення ступеня екологічної безпеки господарської діяльності й екологічної ситуації на окремих територіях та об'єктах. Закон передбачає проведення державної екологічної експертизи для тих видів діяльності й об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Об'єктами державної екологічної експертизи є такі: а) державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку та розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей народного господарства; б) проекти генеральних планів населених пунктів, схем генеральних планів промислових вузлів, інша передпланова й передпроектна документація; в) інвестиційні проекти, техніко-економічні обґрунтування, проектне будівництво нових і розширення, реконструкція діючих підприємств, інших об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; г) проекти нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення

екологічної безпеки; д) документація з упровадження нової техніки, технологій, матеріалів і речовин, які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей. Висновки експертів, які проводять державну екологічну експертизу, обов'язкові для підприємств-замовників. Як зазначається в криміналістичній літературі, державна екологічна експертиза є обов'язковим заходом охорони навколишнього природного середовища, що передує прийняттю господарських рішень, здійснення яких може вплинути на навколишнє природне середовище.

Об'єкт судово-екологічної експертизи ширший за об'єкт державної екологічної експертизи [4, с. 198]. Слушним є поділ судових експертиз на дві групи, запропонований В.Г. Грузковою: 1) експертизи, спрямовані на ототожнення об'єкта (ідентифікаційні); 2) експертизи, не пов'язані з ідентифікацією (встановлення належності об'єкта до певної групи; діагностичні, пов'язані з визначенням природи об'єкта, придатності його для ідентифікації, походження та часу виникнення, механізму утворення; ситуаційні експертизи для з'ясування механізму й сукупності обставин події, її учасників і ролі кожного з них) [3, с. 77].

Водночас А.В. Резван залежно від об'єкта експертного дослідження під час розслідування забруднень навколишнього природного середовища виокремлює три групи експертиз: 1) експертизи стану людини, тварин, рослин; 2) експертизи, що призначаються для дослідження питань техніко-технологічного стану безпосередніх джерел забруднення, якості будівництва й монтажу технологічного устаткування та окремих очисних споруд; 3) експертизи, що призначаються для дослідження слідів, які виникли внаслідок зміни фізичних чи хімічних властивостей предметів, речовин промислового виробництва [6, с. 39].

Заслугує на увагу розроблена М.А. Духном і Ю.Г. Коруховим класифікація експертиз, які призначаються під час розслідування екологічних злочинів:

- експертизи, що встановлюють характер і розмір спричиненої шкоди;
- експертизи, що встановлюють причини злочину;
- експертизи, що встановлюють окремі обставини злочину (час, місце тощо);
- радичійні експертизи, що призначаються в разі розслідування аналогічних видів злочинів (трасологічні, балістичні тощо) [7, с. 17].

Така класифікація не є беззаперечною, адже одна експертиза може бути зарахована водночас до кількох груп.

У юридичній літературі зазначається, що предметом судово-екологічної експертизи є обставини, які можуть бути встановлені на основі спеціальних знань екологічної науки. Завданням такого експертного дослідження є встановлення фактів забруднення навколишнього природного середовища; безпосередніх причин забруднення; характеру та розміру спричиненої шкоди; доцільності профілактичних заходів. Об'єктами дослідження є проби води, повітря, ґрунту, зразки рослин, тварин, проектна документація, технологічні регламенти [8, с. 294].

Варто зазначити, що судово-екологічна експертиза, як правило, має комплексний характер і проводиться екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками, орнітологами й іншими фахівцями.

Залежно від виду експертизи слідчий визначає установу, якій доручається її проведення. Насамперед це експертні установи Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я. Як експерти також залучаються фахівці науково-дослідних інститутів, Державної санітарно-епідеміологічної служби.

Ураховуючи конкретну ситуацію, слідчий призначає ту чи іншу експертизу як на початковому, так і на наступних етапах розслідування.

Отже, використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування порушень законодавства про забруднення морів дає можливість компетентно вирішувати питання про відповідність або невідповідність дій особи (осіб) нормам певних законів, правил, інструкцій та інших нормативних актів; установлювати осіб, які відповідальні за допущені порушення; визначати причини події та можливість їй запобігти. Після проведення відповідних судових експертиз (трасологічних, хімічних, біологічних, екологічних тощо) з вилучених у процесі огляду слідів формується доказова база з метою її використання надалі в суді. Судові експертизи дають змогу встановити місце, час, тривалість, інтенсивність і безпосередні причини забруднення, встановити причини гибелі риб, забруднення акваторій, склад шкідливої речовини, її концентрацію, ототожнити особу порушника (дактилоскопічна та ДНК експертиза), ототожнити транспортний засіб (трасологічна експертиза), встановити фальсифікацію документів (експертиза почерку й технічна експертиза документів) та виконати інші завдання. У кожному конкретному випадку

необхідно призначати лише ті види експертиз, які доцільні й мають доказове значення, а не ті, які можуть «загромаджувати» справу «зайвими» експертизами, що лише затримують слідство, а їх проведення тягне додаткові матеріальні витрати. Якщо проведення одного виду експертизи виключає проведення іншого, то необхідно проводити ту експертизу, висновок якої містить більшу доказову значимість.

Отже, після проведення відповідних судових експертиз (трасологічних, хімічних, біологічних, екологічних тощо) з вилучених у процесі огляду слідів формується доказова база з метою її використання надалі в суді. Судові експертизи дають змогу встановити місце, час, тривалість, інтенсивність і безпосередні причини забруднення, встановити причини загибелі риб, забруднення акваторій, склад шкідливої речовини, її концентрацію, ототожнити особу порушника (дактилоскопічна та ДНК експертиза), ототожнити транспортний засіб (трасологічна експертиза), встановити фальсифікацію документів (експертиза почерку й технічна експертиза документів) та виконати інші завдання. У кожному конкретному випадку необхідно призначати лише ті види експертиз, які доцільні й мають доказове значення, а не ті, які можуть «загромаджувати» справу «зайвими» експертизами, що лише затримують слідство, а їх проведення тягне додаткові матеріальні витрати. Якщо проведення одного виду експертизи виключає проведення іншого, то необхідно проводити ту експертизу, висновок якої містить більшу доказову значимість. Доцільно розробити рекомендації для слідчих природоохоронної прокуратури щодо питань, які експертизи передусім необхідно призначати виходячи з конкретних випадків учинення екологічних злочинів.

На нашу думку, необхідна чітка співпраця між слідчим, який проводить огляд і розслідує екологічний злочин, і спеціалістом, котрий допомагає йому. Тому доцільно проводити спільні навчання цих фахівців, практикувати проведення спільних науково-практичних семінарів і курсів підвищення класифікації. Також уважається за необхідне не тільки встановити суворіші санкції за скоєння екологічних злочинів, а й створити умови, щоб вони були невідворотними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев М. Возмещение вреда, причиненного здоровью граждан неблагоприятным воздействием природной среды / М. Васильев // Законность. – 1994. – № 7. – С. 25–32.
2. Винберг А.И. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) : [учебное пособие] / А.И. Винберг, Н.Т. Малаховская. – Волгоград, 1979. – 314с.
3. Грузкова В.Г. Классификации судебных экспертиз в судебной экспертологии / В.Г. Грузкова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. – Вип. 2. – Х., 2002. – С. 76–79.
4. Дидковская С.П. Подготовка и проведение отдельных видов судебной экспертизы : [учебное пособие] / С.П. Дидковская, Н.И. Клименко, В.К. Лисиченко. – К., 1997. – 287 с.
5. Духно Н.А. Расследование экологических преступлений : [лекция] / Н.А. Духно, Ю.Г. Корухов. – М. : Юрид. ин-т МИИТа, 2001. – 299 с.
6. Селиванов Н.А. Расследование преступных загрязнений природной среды : [учебное пособие] / Н.А. Селиванов, К.С. Скоромников. – М. : Изд-во МНЭПу, 1994. – 104 с.
7. Справочник следователя. Вып. 3 : Практическая криминалистика: подготовка и назначение судебных экспертиз. – М. : Российское право, 1992. – 378 с.
8. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / под ред. В.Е. Коноваловой. – Х., 1994. – 226 с.

О.К. Галицкая. Специальные знания при расследовании загрязнения морей. – Статья.

Аннотация. В статье исследуются проблемы, связанные с расследованием отдельных видов экологических преступлений. Значительное внимание уделяется особенностям расследования загрязнения морей. Проведен анализ использования специальных знаний при расследовании загрязнения морей. Рассмотрены процессуальные и непроцессуальные формы использования специальных знаний при расследовании экологических преступлений, вопрос назначения судебных экспертиз.

Ключевые слова: экологические преступления, загрязнение морей, тактика проведения типовых следственных (розыскных) действий, использование специальных знаний, проведение и назначение судебных экспертиз.

O. Galitska. Use of special knowledge during the investigation of seas pollution. – Article.

Summary. The problems that are associated with the investigation of certain types of environmental crime are investigated. Considerable attention is paid to the peculiarities of the investigation of seas pollution. The analysis of the use of special knowledge at investigation of seas pollution of the and other water sources. Procedural and non-procedural forms of use of special knowledge in the investigation of environmental crimes, the appointment of forensic examinations are considered.

Key words: environmental crimes, seas pollution, tactics of the standard investigation (investigation) activities, use of special knowledge, appointment of forensic examinations.